

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 12 september 2019

Mål nr

B 2413-18

PARTER

Klagande

AA

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Olovlig körning

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2018-04-13 i mål B 99-18

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom frikänner Högsta domstolen AA.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

AA har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från ansvar för olovlig körning.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL**Frågan i målet**

1. I målet aktualiseras frågan om hur uppsåtsbedömningen ska göras i mål om olovlig körning enligt 3 § första stycket lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott.

Bakgrund

2. AA är medborgare i Afghanistan och har varit folkbokförd i Sverige sedan den 21 mars 2016. Han åtalades för olovlig körning. Enligt åtalet hade han den 20 augusti 2017 i Växjö kört personbil utan att vara berättigad till det.

3. Såväl tingsrätten som hovrätten fann att det var utrett att AA hade kört personbil på den tid och plats som åklagaren angett samt att han inte hade haft svenskt körkort eller någon utländsk körkortshandling som var giltig i Sverige vid den aktuella tidpunkten. Frågan som domstolarna därefter hade att ta ställning till var om AA hade haft uppsåt till att köra bil utan att vara berättigad till det.

4. AA lämnade följande uppgifter om sin behörighet att köra bil i Sverige. Han har ett afghanskt körkort. I mars 2017 kontaktade han polisen i Växjö för att ta reda på vilka regler som gällde i Sverige. Han fick besked om att han

hade rätt att köra ett år med det afghanska körkortet och trodde att denna tid hade börjat räknas först i mars 2017, när han hade fått körkortet skickat till sig.

5. Tingsrätten fann att AAs uppgifter om hur han hade uppfattat sin behörighet att köra bil i Sverige vid den aktuella tidpunkten inte kunde lämnas utan avseende. Det var därmed inte visat att han uppsåtligen fört fordonet utan att vara berättigad till det. Tingsrätten ogillade därför åtalet.

6. Hovrätten har ändrat tingsrättens dom och dömt AA för olovlig körning i enlighet med gärningspåståendet. I sina domskäl har hovrätten hänvisat till rättsfallet NJA 1986 s. 392 och anförut bl.a. följande. För att ett påstående från föraren om att han trodde sig vara berättigad att köra bil ska förtjäna tilltro måste särskilda omständigheter föreligga. För AA måste den tidpunkt från vilken hans afghanska körkort var giltigt i Sverige ha varit av väsentlig betydelse. Han har dock inte tagit reda på från när giltighetstiden började löpa utan antagit att den började löpa från det att han fick sitt afghanska körkort skickat till sig. Genom att köra bil utan att närmare förvissa sig om att han hade rätt till detta har AA varit likgiltig inför risken att han körde bil utan giltigt körkort.

Olovlig körning

7. Enligt 3 § första stycket första meningen trafikbrottslagen döms den som uppsåtligen för körkortspliktigt fordon utan att vara berättigad att föra sådant fordon för olovlig körning till böter.

8. Av 2 kap. 1 § körkortslagen (1998:488) framgår vilka fordon som är körkortspliktiga, däribland personbil. I 6 kap. finns regler om utländska körkorts giltighet i Sverige. Om körkortet är utfärdat i en stat utanför EES gäller det inte i Sverige om innehavaren är folkbokförd i Sverige sedan mer än ett år (6 kap. 2 § andra stycket).

Kravet på uppsåt vid olovlig körning

9. Ansvar för olovlig körning enligt 3 § första stycket trafikbrottslagen förutsätter att gärningen har begåtts uppsåtligen. Kravet på uppsåt infördes i lagtexten år 1998, närmast som en kodifiering av rådande rättspraxis. (Se bl.a. prop. 1997/98:124 s. 96 och 165 f. samt NJA 1986 s. 392 och NJA 1993 s. 157.)
10. Uppsåtet ska täcka samtliga de i brottsbeskrivningen angivna gärningsomständigheterna, dvs. att det aktuella fordonet utgör ett körkortspliktigt fordon, att fordonet har förts samt att föraren har gjort detta utan att vara berättigad till det.
11. Högsta domstolen uttalade i rättsfallet NJA 1986 s. 392 att särskilda omständigheter måste föreligga för att ett påstående av föraren att han eller hon trodde sig vara berättigad att föra fordonet ska förtjäna tilltro. Domstolens uttalande tycks ha tolkats på olika sätt i rättstillämpningen och har ifrågasatts bl.a. för att det skulle ge uttryck för en otillåten anvisning rörande bevisvärderingen, innebärande att bevisbördan för bristande uppsåt avseende förarbehörigheten ska läggas på den tilltalade. (Se bl.a. Mattias Larsson i Petter Asp m.fl., Specialstraffrätten – En kommentar, 2019, s. 32 och Lars Heuman i Festskrift till Lars Welamson, 1988, s. 252, fotnot 6.)
12. Högsta domstolens uttalande måste emellertid läsas i sitt sammanhang. I 1986 års fall var huvudfrågan om gärningsomständigheten ”utan att vara berättigad” skulle vara täckt av uppsåt eller om oaktsamhet var tillräckligt för straffbarhet. Uttalandet lämnades inom ramen för domstolens resonemang i frågan om vad som utgjorde en ändamålsenlig rättslig reglering. Det kan däremot inte uppfattas som en anvisning om hur bevisvärderingen i ett mål av detta slag ska gå till.

13. Frågan huruvida den som har fört ett fordon olovligt har haft uppsåt när det gäller bristen på förarbehörighet ska alltså bedömas enligt sedvanliga principer om bevisbörda och beviskrav.

Närmare om prövningen av uppsåt vid olovlig körning

14. Principerna om bevisbörda och beviskrav innebär att det är åklagaren som ska presentera en utredning som visar att det är ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har haft uppsåt till att ha fört ett körkortspliktigt fordon utan att vara berättigad till det. Det hindrar givetvis inte att invändningar från den tilltalade ibland är sådana att de kan lämnas utan avseende.

15. I förhållande till gärningsomständigheter, vilket det här är fråga om, prövas om gärningsmannen har insiktsuppsåt eller likgiltighetsuppsåt. För att ansvar för olovlig körning ska komma i fråga krävs således – såvitt nu är aktuellt – antingen att gärningsmannen förstod att behörighet att föra fordonet saknades (insiktsuppsåt) eller att han eller hon insåg risken för detta och därtill var likgiltig inför den omständigheten att behörighet saknades (likgiltighetsuppsåt). Det som Högsta domstolen i tidigare rättsfall uttalat angående prövning av likgiltighetsuppsåt avseende en följd eller effekt, kan i princip tillämpas också när fråga är om likgiltighet har förelegat inför en gärningsomständighet (se ”Knivhugget mot mopedisten” NJA 2016 s. 763 p. 18 och ”Övernattningen” Högsta domstolens dom den 11 juli 2019 i mål B 1200-19 p. 24).

16. Som Högsta domstolen i flera rättsfall betonat alltsedan ”HIV-fallet” NJA 2004 s. 176, ska prövningen av om likgiltighetsuppsåt föreligger ske i två led och med utgångspunkt i omständigheterna vid gärningen.

17. I det första ledet ska frågan ställas om gärningsmannen var medveten om (insåg) att det fanns en risk för att gärningsomständigheten förelåg

(medvetet risktagande). Om gärningsmannen inte insåg att det fanns en sådan risk kan uppsåt aldrig föreligga.

18. Om domstolen i det första ledet däremot kommer fram till att det är bevisat att gärningsmannen insåg att det fanns en risk för att den relevanta gärningsomständigheten förelåg, måste domstolen ta ställning till det andra ledet. Det ledet rör gärningsmannens inställning eller attityd vid gärningstillfället, dvs. om han eller hon då var likgiltig till att gärningsomständigheten förelåg. För uppsåt är det nämligen inte tillräckligt att gärningsmannen inser risken, men handlar ändå. Detta utgör endast medveten oaktsamhet. Därutöver krävs att det kan hållas för visst att förekomsten av den relevanta omständigheten (i detta fall att förarbehörighet saknades) vid gärningstillfället inte utgjorde ett för gärningsmannen relevant skäl att avstå från gärningen. (Se bl.a. ”Knivhugget mot mopedisten” p. 13 och ”Övernattningen” p. 22 och 23.)

19. Högsta domstolen har i tidigare rättsfall pekat ut vissa faktorer som kan vara av betydelse vid bedömningen av det andra ledet. Domstolen har emellertid också understrukit att dessa måste behandlas med försiktighet och urskillning samt framhållit att vilka faktorer som är av betydelse växlar beroende på förhållandena i det enskilda fallet (se ”HIV-fallet” under rubriken Riktlinjer för bevisbedömningen och ”Knivhugget mot mopedisten” p. 23).

Bedömningen i detta fall

20. Det är utrett att AA körde personbil på tid och plats som åklagaren angett samt att han varken hade svenskt körkort eller någon utländsk körkortshandling som var giltig i Sverige vid den aktuella tidpunkten.

21. Det står klart att AA förstod att han fick köra bilen enbart om han innehade ett giltigt körkort. Han har emellertid invänt att han trodde att hans utländska körkort vid tidpunkten för körningen var giltigt och har därvid hänvisat till de uppgifter som han hade fått från polisen.

22. Mot AAs förnekande är det inte styrkt att han kände till att hans afghanska körkort inte längre berättigade honom att köra bil i Sverige. Det är alltså inte klarlagt att han i den delen hade insiktsuppsåt.
23. När det gäller frågan om AA hade likgiltighetsuppsåt får det visserligen genom hans uppgifter anses utrett att han insåg att det fanns en risk för att hans afghanska körkort inte längre gällde i Sverige. Som har framgått av det föregående (p. 18) är emellertid en sådan insikt om risken inte tillräckligt för att han ska anses ha haft likgiltighetsuppsåt. Därutöver krävs att det är ställt utom rimligt tvivel att insikt om avsaknaden av förarbehörighet inte skulle ha avhållit honom från att köra, dvs. att han var likgiltig inför den omständigheten.
24. Det som har framkommit om omständigheterna kring gärningen talar inte i någon avgörande grad för att AA var likgiltig inför att hans afghanska körkort inte gav honom rätt att köra bil. Att han före körningen hade kontaktat polisen för att kontrollera vilka regler som gällde tyder tvärtom på att han inte var likgiltig i detta hänseende. Hans uppgift om hur han trodde att giltighetstiden för körkortet beräknades kan vid dessa förhållanden inte lämnas utan avseende. Av detta följer att det inte är visat att han agerade med likgiltighetsuppsåt.
25. AA ska mot denna bakgrund frikännas.
-
-

I avgörandet har deltagit: justitieråden Anders Eka, Ann-Christine Lindeblad (referent), Svante O. Johansson, Sten Andersson och Malin Bonthron
Föredragande justitiesekreterare: Malin Hjalmarson